NAMNGE SIG SJÄLV OCH ANDRA

Tilltalsord och titlar

FÖR FEMTON ÅR SEDAN gav professor Erik Wellander ut en liten rolig och lärorik skrift, "Tilltalsordet Ni", där han diskuterade vårt sätt att tilltala varandra och pläderade för användning av ordet Ni. Vid Stockholms högskola uppmanades studenter och lärare att följa rekommendationen; umgänget skulle på det sättet bli mera naturligt och en känsla av jämlikhet uppmuntras. Enligt som jag tror samfällda erfarenheter blev försöket inte alldeles framgångsrikt. Själv hade jag en svårutrotlig föreställning att det var vänligare att säga "Kandidaten" än "Ni"; de studenter som sade "Ni" tycktes mig antingen samla sig för anströngningen eller i tilltalsordet inlägga en förstående min oroande aggressivitet. I det hela har inte Ni slagit igenom, det kan man med säkerhet slå fast. Ordet har blivit en smula vanligare, särskilt vid tillfälliga och alldeles opersonliga kontakter — t. ex. i spårvagnar och affärer — och vid samtal mellan yngre personer och personer av skilda kön. Men för en tjugu- eller trettioåring är det fortfarande obehövligt att säga Ni till en äldre person. Det för Sverige egendomliga bruket av titlar har i stort sett bevarats.

Under de senaste årtiondena har andra förändringar i fråga om tilltal och titlar kommit till stånd — det är inte alltid lätt att säga hur och varför. Du har blivit vanligare. För trettio år sedan var det självfallet att även unga studenter skulle lägga bort titlarna med en liten ceremoni — Anderson, 14, Petterson, 16, Tack skall du ha — och något äldre herrar ville gärna förtära något starkt i samband med titelbortläggningen ("Ursäkta, kanske jag får proponera brorskål, fastän vi inte har något att dricka"). Nu är det vid en rad universitet och högskolor brukligt att studenter, åtminstone om de går på samma kurser, utan vidare säger Du, och den speciella distans som på den punkten föreläg könen emellan — och som ibland kom fram i bruket av förnamn utan Du — har nära nog försvunnit. Titelbortläggningen mellan fullvuxna karlar har merendels förlorat all högtidlighet; "skall vi inte hylla tillarna" är ett uttryck som visar hur föga seriöst man tar saken. Den gamla näpet-höjliga bilden av två herrar som med ett glas punsch eller en grogg förbrödrar sig under komplimanger får man knappast se mera. Liksom förut är titelbortläggningen och duandet mindre vanliga bland kvinnor än bland män, både i och utanför arbetet.

De antydda ändringarna har sannolikt flera orsaker. Bland värmpliktiga har duandet sedan gammalt varit en given sak, och de långa inkallelserna under kriget har kanske populariserat denna vana. Det friare umgänget mellan könen har påverkat även tilltalet. Jämlikhetskänslan — liksom den reella likställigheten — har vuxit, och ovilja att lägga bort titlarna har skapat misstankar om snobberi och översitteri. Dock är det ostridigt att duandet fortfarande i stor utsträckning markerar ett slags social samhörighetskänsla; man skulle i Sverige kunna lägga upp en indelning i samhällsklasser efter den linjen, och detta faktum är ett av de starkaste skälen mot vårt kvarlevande titelsystem.

Förr var det vanligt att en gammal herre vid titelbortläggningen med en ung man sade: "Du får säga farbror"; jag lärde mig för trettio år sedan att man alltid skulle säga farbror i stället för Du till en herre vars ålder var två gånger ens egen plus fem. I denna mening tycks "farbror" vara på avtakvirvning, och "tant" följer honom i spåren; man vill undvika alla påminnelser om åldersskillnad, och de yngre är artiga — inte obövliga — då de utan vidare säger Du. I familjelivet går det på samma sätt. Barnen säger Du i stället för pappa och mamma; man kan till och med få höra barn och ungdomar säga Du till farfar och mormorsmor.

Det finns många särfall som kunde förtjäna ett omnämnande. En ganska tillfällig gemenskap, t. ex. deltagande i en sommarkurs, leder ofta till omedelbar kollektiv titelbortläggning, oberoende av ålder, kön och social ställning. Inom det socialdemokratiska partiet är alla i princip Du; enligt mina erfarenheter brukades ordet dock mera fritt bland yngre medlemmar, och av yngre till äldre, än mellan äldre inbördes. Inom militären — liksom inom en del ämbetsmannakategorier — finns det ensidiga duandet kvar. Det finns exempel på att två officerare under sin bana upprepade gånger byter position på den punkten; först duar den äldre A sin underordnade B, medan den sistnämnde använder titel, sedan blir båda jämställda och duandet ömsesidigt, och slutligen går B förbi A och får dua ensam.

Förnamnen användes förr inte ofta män emellan, utom vid släktskap och, stundom, vid mycket nära vänskap. För trettio år sedan var det givet att kamrater och goda vänner alltid brukade efternamn, utom då fruarna var med, ty då segrade det kvinnliga språkbruket. Nu är förnamnen på frammarsch. Som professor blev jag till en början förvånad och litet smickrad då unga studenter vid titelbortläggning började säga Herbert, men småningom har den nya ordningen kommit att te sig naturlig, även om det är en smula besvärligt för en äldre man att anpassa sig. Denna sländande tendens kan bero på att umgänge mellan könen blivit vanligare — varvid männen böjt sig för kvinnlig praxis — och på inflytande från USA, där förnamnen varit vida mera brukade än här. Ibland har jag intrycket att det anses elegantare att begagna förnamn än efternamn, möjligen på grund av att förnamnen tidigare var mera vanliga inom förnäma, av släktförbindelser och intimt umgänge präglade sociala miljöer.

*

Vad som hittills berörts går i stort sett mot större enkelhet, det innebär en tilltalande förenkling. Men det finns också, åtminstone inom s. k. borgerliga kretsar, vissa tendenser i motsatt riktning, som ganska starkt framträtt under senare år. Borde vi inte försöka att bejda dem?

Av de gamla enkla tilltalsorden är ju "herrn" och "frun" för länge sedan utdömda, såsom antydande en underordnad ställning i förhållande till den tilltalade; "min herre", "damen" och framför allt "min fru" har aldrig fått riktigt fotfäste utom i affärer. Sedan många år är också "fröken" utan tillnamn praktiskt taget oanvändbart. Artigheten kräver en identifikation av mera markerad art, och så måste det bli "fröken Anderson". Värre är att numera inte ens titlarna räcker till. Man får inte säga "notarien", "doktorn" eller "professorn", det låter för allmänt, utan namnet måste vara med. Tendensen påpekades och utdömdes i Wellanders förut nämnda broschyr, men den har, enligt min erfarenhet, sedan dess brett ut sig; yngre personer använder nästan aldrig titeln utan namn. En viss distinktion görs dock, synes det, mellan enkla och därför mindre identifierande titlar och sådana titlar som genom sin finhet och sällsynthet blir användbara utan att namnet tillfogas. Man måste säga "notarie Anderson", men det är möjligt att säga "landshövdingen" eller "statsrådet" utan vidare. Är det inte rent av inkorrekt — enligt denna fängande nya konvention — att säga "statsrådet Anderson", därmed antydande att det är så gott om statsråd att man har svårt att skilja på dem? Till denna art av distinktion hör att "doktorn" eller "professorn" på ett lasarett är alltför betydande för att tåla skall behöva förgyllningen av ett namn.

Bland det första vi lärde oss i franska var att man aldrig får säga bara "bonjour"; det skall heta "bonjour, monsieur". Något liknande håller på att hända även här. Det är inte längre riktigt korrekt att säga bara "goddag"; mera belevat är att säga "goddag, Greta", "goddag, notarie Anderson", "goddag, fröken Petterson". Även här tycks viljan att visa att man känner igen den tilltalade, att man är säker i identifieringen, vara ett — oftast omedvetet — motiv för komplicerings av språkbruket.

*

Är de gjorda iakttagelserna riktiga? Bör vi söka främja vissa tendenser och motverka andra? Det vore roligt om Dagens Nyheters läsekrets ville hjälpa till att besvara de frågorna.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående bidrag i serien: av Olof Lagercrantz 22/7, av Erik Lönnroth 29/7, av Bernhard Tersmeden 5/8, av Steffen Björck 19/8, av Tora Nordström 24/8.)

Försvarsutställning i Borås

Den av Borås befälsutbildningsförening anordnade stora försvarsutställningen "Dagens försvar", som har prins Bertil som beskyddare, öppnades på lördagen vid Alvsborgs regemente av landshövding Richert. Uppvisningar hölls i hästskötsel, hundtävlingar, motorcykelåkkörning, sjukvårds- och intendenturtjänst, strid i bebyggd ort samt motor- och reparationstjänst. (TT, Borås.)

Huvudleverantör till S:t Eriks-Mässan

ÅKE WEIJSER Järnaffär

Sturegatan 52, Stockholm (hörnet av Östermalmsgatan)

Tel. 62 96 90, 62 96 91.

HC-möbeln hemmets centrum...

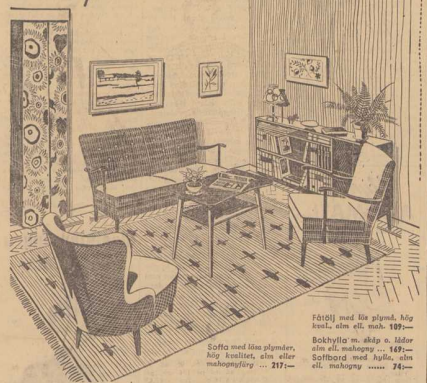

Soffa med låm plymder, hög kvalitet, alm eller mahognyfärg ... 217:—

Fåtölj med lös plymå, hög kval., alm ell. mah. 109:—

Bokhylla m. skåp o. lådor alm ell. mahogny ... 169:—

Soffbord med hylla, alm ell. mahogny ..... 74:—

Soffgrupper, fåtöljer och soffbord finnes i alla kvaliteter, modeller och prislägen.

Fåtölj. Duxmod. Rozen hög 241:—

Vardagsrummet som Ni vill ha det...

Vardagsrummet — familjens samlingsplats för vila och rekreation — kräver en god planlösning och bekväma, praktiska möbler. Låt oss hjälpa Er att skapa Ert hem i ljusa, behagliga färgtoner och vackra, efter vår tids krav väl anpassade möbler i mjuka, rena och lugna linjer.

Sängskåpet BO är den rätta lösningen på bäddproblemet där utrymmet är litet. Pris med järnkonstruktion. 1-mans ..... 140:— 2-mans ..... 245:—

Sköp av alm eller mahogny med praktisk och inventiös inredning ..... 501:—

Praktiska kompletteringsskåp finnes i en mängd olika utföranden, storlekar o. prislägen

Bokhylla av alm eller mahogny med lådor och skåp ..... 217:—

Bokhyllor av björk, alm eller mahogny i alla storlekar och utföranden fr. kr. 55:—

MATRUM Matbord 105 cm med tilläggsskivor mahogny 189:— Stol till d:o ..... 46:—

Textillerna är en viktig sak... Det är textillerna, mattor, möbeltyger, som ger ett rum dess melodi, som ger hemmet färg och rytm. Hos HC-möbler kan Ni välja bland en mängd olika mönster och färgställningar. Passa på när Ni ser ut en möbel att samtidigt bestämma Er för rummets textilier.

Alla priser äro exclusive tyger men inclusive arbetskostnad för klädsel.

Sorteringen är fullständig — priserna lägre än Ni tänkt Eder.

KREDIT ORDNAS

HC MÖBLER A.B. HARRY CARLSSON

S:t ERIKSGATAN 46 • REGERINGSGATAN 9

Tel. 51 52 12 Tel. 10 44 66

Affärer även i Göteborg, Skövde, Karlsborg och Tibro

Sommar-Höst-REALISATION

börjar i morgon ½9

KAPPOR från 37:- 49:- 65:-

DRÄKTER „ 42:- 54:- 79:-

ULSTRAR „ 38:- 46:- 52:-

Boströms Kappor

28 FLEMINGGATAN 28 Tel. 52 83 00

35 KLARABERGSGATAN 35 Tel. 11 83 00

Kesh-Emir mattan

— ett mästerverk i sin prisklass!

Kesh-Emir-mattorna, en intressant nyhet, äro praktfulla kopior av kostbara orientaliska mattor. De äro helt genomvävda av silkeglänsande, tvinnat rayongarn som ger dem en djup, vacker lyster.

De rika mönstren i förnämliga färger skänker skönhet åt Edert hem. Ni måste verkligen se dessa underbara mattor till sensationellt låga priser.

240×330 390.- 190×290 275.- 170×240 195.- 120/180 98.-

LANDETS STORA MATT- och GARDINFIRMA

Myrstedts Matthörna

på SÖDRA BORNSGATAN 54 — KUNGSGATAN 5

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.